

La Maternitat d'Elna estava situada al castell de Bardou, un edifici d'estil *art nouveau*, envoltat de nou hectàrees de jardins i horts. L'any 1939, Elisabeth Eidenbenz, amb els fons del Socors Suís als Infants, el va comprar i va adequar-lo a les necessitats d'una casa d'acollida.

Elna, un oasi per als refugiats republicans

Com ara, a finals de la dècada dels anys 30 del segle passat, milers de republicans van fugir per la frontera catalana camí d'Europa. I també com ara els amuntegaren en camps de refugiats en condicions inhumanes. La infermera suïssa Elisabeth Eidenbenz va donar recer a la Maternitat d'Elna, a 18 quilòmetres de Perpinyà, a centenars de dones embarassades. Un exemple d'humanitat i altruisme en temps d'adversitat que el Parlament Europeu ha reconegut aquesta setmana passada.

Reportatge de Violeta Tena

“**E**n general, aquestes dones no mengen bé, estan subalimentades i esgotades (...) Els fan molta falta suplementos alimentaris i reconstituents, perquè observem que estan molt febles. Gairebé no hi ha mares que puguin alimentar els seus fills

exclusivament amb el pit (...) Estaven emocionades de veure's en un lloc net, amb un plat ple al davant i envoltades d'un ambient de simpatia i comprensió”.

Qui així escrivia era Elisabeth Eidenbenz, un 8 de febrer de 1943. Feia quatre anys que aquesta jove infermera d'origen suís comandava la Maternitat

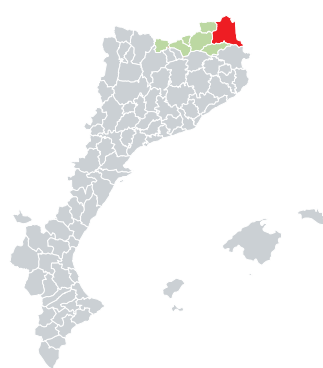
d'Elna, una casa d'acollida per a mares embarassades o que acabaven de parir que tractava de pal·liar les penúries que envoltaven l'allau de republicans que fugien de la dictadura de Franco. Per a aquelles dones, la Maternitat d'Elna va suposar un oasi de pau, un lloc on podien anar a parir deixant endarrere

→ les calamitats dels camps de refugiats en territori francès. Un indret on a les dones se'ls retornava la dignitat arrabassada i se'ls ofería un mínim de salubritat per dur al món els seus plançons. Perquè les condicions de vida allà, als camps de refugiats, eren duríssimes. N'hi havia que abans de parir pesaven l'esquifida xifra de 38 quilos. L'índex de mortalitat infantil aplegava al 95%. Des que l'hivern de 1939 la Maternitat d'Elna va obrir les portes, fins que les tropes nazis van obligar que fóra clausurat, la primavera de 1944, van venir al món sanes i estàlvies 597 criatures, 597 innocents a qui Elisabeth Eidenbenz va donar l'oportunitat de viure. No és poca cosa.

Anem, però, a pams. Corrien els últims mesos de 1938 i la perspectiva d'una victòria franquista s'obria camí. Les tropes republicanes havien perdut posicions fins a quedar encapsulades a la Mediterrània. El desenllaç de la batalla de l'Ebre i l'ofensiva franquista sobre Catalunya entre finals de 1938 i principis de 1939 va confirmar que per als republicans tot estava perdut. Els qui tenien possibilitats econòmiques i contactes van buscar-se vies segures per fugir de la península. Els qui no en tenien van haver d'iniciar el penós camí de l'exili, quasi sempre a peu, arrossegant les quatre o cinc pertinences que més s'estimaven. Els Pirineus eren la fita que calia superar. Els historiadors han calculat que mig milió d'espanyols van fer la travessia, molts dels quals pels passos catalans. Darrere seu, els exiliats deixaven la certesa de la mort o de la repressió; al davant tenien l'esperança de la supervivència.

Atrapats als camps

França no era, tanmateix, el paradís que alguns havien imaginat. Per bé que amb anterioritat, i al ritme en què se succeïen les derrotes republicanes, ja havia rebut fins a tres onades de refugiats, França no estava ni de bon tros preparada per rebre un flux de persones com aquell.

El país veí no havia anticipat un èxode d'aquesta magnitud i s'hi va veure desbordat. Els camps de concentració inicialment previstos per donar refugi als militars republicans es van convertir en la precària llar dels civils. Homes, dones i xiquets de totes les edats s'amuntegaven en condicions d'indigència en camps que, en moltes ocasions, consistien en una extensió de platja envoltada de filferros. "La vida era realment dura, amb molt poc menjar, sense sostre, ja que s'havien de fer tendes amb les mateixes mantes que portaven i sense el mínim d'aigua potable, i la poca que tenien era salada", relata a EL TEMPS Antonia Santamaria, filla d'un capità republicà que va passar tres mesos al camp de Barcarès.

És en aquest estat de coses que apareix la figura d'Elisabeth Eidenbenz. Nascuda a Wila, l'any 1913, filla d'un pastor protestant, Eidenbenz va mostrar des de ben jove vocació per ajudar els

altres. Després d'una estada d'un any a Dinamarca, va acceptar la proposta per anar a Espanya que li va oferir el Servei Civil Internacional, una entitat dedicada a proveir ajuda als civils en contextos de guerra. La seua primera destinació, el febrer de 1938, fou Burjassot, una de les moltes localitats valencianes que esdevingué refugi dels xiquets de la península que eren evacuats a mesura que les tropes franquistes avançaven. A Burjassot, segons explica l'historiador Luis Expósito, adquireix una experiència fonamental atenent persones en contextos de guerra. "Al principi ella pensava que hi anava a ensenyar, però de seguida se n'adonà que la prioritat és la supervivència", explica. Uns mesos després i fins la pressa de Madrid, és traslladada a la capital espanyola per fer-se càrrec d'un centre de distribució de roba. Amb l'experiència adquirida a la motxilla i a la vista del decurs dels esdeveniments bèl·lics, Eidenbenz es trasllada al sud-est

FONDS ELISABETH EIDENBENZ-MAIRIE DELINE

Elisabeth Eidenbenz, responsable de la Maternitat d'Elna, envoltada de xiquets. La vida en aquell indret contrastava amb l'estat de precarietat en què es vivia als camps de refugiats.

de França, on comença a gestar-se un drama humanitari. A Sant Cebrià de Rosselló, a Argelers i Ribesaltes milers de persones són confinades en camps de concentració.

La llum

Després d'una efímera experiència en una maternitat a la localitat de Brullà, Eidenbenz queda encarregada de cercar un cau on acollir les refugiades embarrassades. El troba a Elna, un municipi a 18 quilòmetres de Perpinyà. Es tracta del castell d'En Bardou, un edifici singular de planta de creu grega amb reminiscències d'*art nouveau*. Quan el 1939 Eidenbenz el lloga als qui aleshores eren els seus propietaris, s'encarrega també de fer totes les obres d'adequació per fer d'aquell indret una casa d'acollida. El 5 de desembre d'aquell any veu la llum la Maternitat d'Elna, un lloc que donarà aixopluc a centenars de dones durant els seus cinc anys de funcionament. Allí disposen de llits i llençols blancs i nets, menjar adequat per a gestants, cures i un recer emocional del qual no disposaven entre barracots precaris. "Anar a la maternitat era la porta del paradís", relata Nicolás García, l'alcalde d'Elna -ara ja ex-alcalde- que va promoure la recuperació del castell. A la maternitat, les dones deixaven darrere la misèria física, la subalimentació i les moltes patologies que amenaçaven la seua existència i la dels seus descendents. A la maternitat, hi havia a disposició de les internes -que s'hi estaven les últimes vuit setmanes

d'embaràs i les vuit següents a donar a llum- infermeres suïsses i auxiliars, que de vegades havien estat reclutades i formades entre les refugiades. El Servei Civil, primer, i la Creu Roja, després, van ser els encarregats de proporcionar els queviures i els fons a la Maternitat d'Elna, si bé Eidenbenz va establir un sistema de producció en els terrenys del castell que permetia autoabastir-se ni que fóra parcialment. De la valentia i la intrepidesa d'Eidenbenz parla el fet que la Maternitat donara cabuda a dones jueves, contravenint les directrius del Govern de Vichy. "Elisabeth era una dona plena d'humanitat. No li importava si qui necessitava ajuda era espanyola, jueva o gitana. Era una persona i calia ajudar-la", explica García.

Desenrutar la història

El 6 d'abril de 1944 la Gestapo va donar ordre a la seua directora de clausurar la Maternitat. L'oblit i la desmemòria va sepultar aleshores el secret del castell de Bardou. Semblava que la runa i els assolaments triturarien aquella història. El 1997, el matrimoni Charpentier va adquirir l'indret i el va restaurar. Només cinc anys després, un tal Guy Eckstein va picar a la porta. Els va explicar que ell, que aleshores era treballador de l'ONU, havia nascut en aquell indret i els va relatar la història de l'edifici. Els Charpentier s'adonaren de seguida del que aquell lloc significava per a les més de 500 persones que hi havien nascut. I la història va començar a supurar. Aquest setmanari, de fet, fou el primer mitjà de comunicació que ja l'any 1998 relatà la missió humanitària d'Eidenbenz. Després vindrien investigacions històriques que, com el llibre d'Assumpta Montallà (*La maternitat d'Elna, Ara Llibres*) van documentar-ne tots els detalls, alhora que els nascuts a Elna s'agrupaven a l'Associació de Descendents i Amics de la Maternitat d'Elna.

La notorietat actual de la Maternitat d'Elna, tanmateix, no s'explicaria sense l'entestament de l'ajuntament de la localitat a recuperar l'edifici i honrar-ne la memòria. Qui en fou l'alcalde a mitjan dècada passada, Nicolás García, descendent de republicans espanyols, va moure cel i terra per aconseguir els fons que van permetre la compra i l'adequació de l'edifici en un centre de divulgació. L'any passat fins a 35.000 persones van visitar-lo i van poder conèixer *in situ* l'exemple d'humanitat d'Elisabeth Eidenbenz, qui va faltar l'any 2011. La setmana passada, el Parlament Europeu va acollir una exposició, impulsada pels eurodiputats Jordi Sebastià, Josep Maria Terricabras i Ernest Maragall, que commemorava tot aquest episodi. Les comparacions amb l'actualitat foren inevitables. Maragall les va condensar a la perfecció en la seua breu al·locució: "Escolta, Europa, el clam que et ve d'Elna". •